بسم الله الرحمن الرحیم

بەناوی خودای بەخشندە و میهرەبان

زانكۆى سەلاحەدين-هەولێر
Salahaddin University-Erbil

كۆمەڵناسى سياسى

م.ى توانا عثمان محمدامين
قۆناغى چوارەم – كۆمەڵناسى

TWANAOSMAN357@GMAIL.COM

MOBILE :07504859088

- پۆختەی بابەت
- مەبەستمان چی یە لە کۆمەڵناسی سیاسی.
- بونیاتنان و گەشەسەندنی کۆمەڵناسی سیاسی.
- ئەفلاتوون و کۆمەڵناسی سیاسی.

مەبەستمان چییە لە کۆمەڵناسی سیاسی

- کۆمەڵناسی سیاسی، ئەو زانستەیە کە توێژینەوە دەربارەی **دیاردە** و **سیستمە سیاسییەکان** دەکات، لەبەر ڕۆشنایی **بونیادی کۆمەڵایەتی** و **کەلتووری کۆمەڵگادا.**

- تا ئەو ڕادەیەی کە سیستەمی سیاسی ڕێڕەوی کۆمەڵگا دیاری دەکات و بنەما و سیستمەکانی خۆی دادەنێت، کۆمەڵگاش بە نۆرەی خۆی هەوڵ دەدات بە بەها و بیرۆکەکانییەوە، بناغەکانی حوکمڕانی دیاری بکات.

- هەندێکتر بەیەکێک لەبوارەکانی مەعریفەی کۆمەڵایەتی دادەنێن، کە توێژینەوەی دیاردە سیاسیەکان دەکات، لە ناو کۆمەڵگەی سیاسیدا، کەبە دەوڵەت ناو دەبرێت؛ لەڕوانگەیەکی کۆمەڵایەتییەوە، بەشێوەیەکی زانستی.

- لەچوارچێوەی ڕوونکردنەوەی جیاوازییەکانی نێوان بوارەکان و **بابەتەکانی زانستە سیاسییەکان و کۆمەڵناسیدا،** لەوتارێکی هاوبەشدا، هەردوو بیرمەند "لبست" و "بندکس" ئەوەیان خستۆتەڕوو کە:

- **زانستی سیاسی،** باسی دەوڵەت دەکات، توێژینەوە ئەوە دەکات کە چۆن دەوڵەت کاریگەری لەسەر کۆمەڵگا دەکات؛ لە کاتێکدا **کۆمەڵناسی سیاسی،** بە کۆمەڵگا دەست پێدەکات و لە کاریگەری کۆمەڵگا لەسەر دەوڵەت دەکۆڵێتەوە.

- ئەمەش بەو مانایەدێت کە تێڕوانینی زانایان و پسپۆڕان بۆ دیاردەی سیاسەت دەکرێت لە گۆشەنیگای دەوڵەتەوە بێت یاخود لە گۆشەنیگای کۆمەڵگاوە بێت، دەتوانین بڵێین **تێڕوانینێکی کۆمەڵایەتی بۆ دیاردەی سیاسی** لە پسپۆری کۆمەڵناسی سیاسییە.

- بۆ تۆمۆر(بیرمەندی کۆمەڵناسی بەریتانی)، پێیوایە کە کۆمەڵناسیی سیاسی، ئەو زانستەیە کە گرنگی بە خوێندنی هێز دەدات لە **چوارچێوە کۆمەڵایەتیەکەی**.

- ئەمەش مانای ئەوەنییە بابەتی هێز، تەنها بابەت بێت کە سروشتی خوێندنی کۆمەڵناسی سیاسی دیاری دەکات؛ ئەوەندەی مانای ئەوەیە کە بابەتی سەرەکییە لە دیاریکردنی پەیوەندییەکانی نێوان تاک و گرووپ و دامەزراوەکانی کۆمەڵگ.

- هەرکەسێک هێزی بەدەستەوەبێت دەتوانێت وێنای سیاسەتی ئەوانیتر بکێشێت، ئەمەش پەیوەستی چەمکی هێز Power بە چەمکەکانیترەوە، کە کۆمەڵناسی سیاسی گرنگی پێدەدات وەک چەمکەکانی: دەسەڵات Authority، توندوتیژی Violence، هەژموون Influence، کۆنترۆڵکردن Dominance، دەردەخات.

- کەواتە کۆمەڵناسی سیاسی، ئەو زانستەیە کە گرنگی بە چەند پرسێکی بنەڕەتیی پەیوەست بە چالاکی مرۆڤی سیاسی دەدات، لە چوارچێوەی کۆمەڵگا.
- واتا سیاسەت دیاردەیەکی کۆمەڵایەتییە؛ بۆیە دەکەوێتە چوارچێوەی گرنگیپێدانی کۆمەڵناسی بەشێوەیەکی گشتی و کۆمەڵناسی سیاسی بەتایبەتی، بەمەبەستی خوێندن و تێگەیشتن و شیکردنەوەی ئەم دیاردە کۆمەڵایەتییە.

بونیاتنان و گەشەسەندنی کۆمەڵناسی سیاسی :

- لە رەهەندی دیاریکردنی یەکەمین پێشرەوان یان باوکە دامەزرێنەرەکانی ئەم زانستە، تێبینی ئەوە دەکەین کە هەندێکیان ئاماژە بە **فەیلەسووفانی یۆنان** دەکەن.

- لەکاتێکدا هەندێک لە زانایان و پسپۆڕان، سەرەتای پەیدابوونی کۆمەڵناسیی سیاسی دەگەرێننەوە بۆ **سەردەمی ڕێنێسانس** و **سەردەمی ڕۆشنگەری.**

- لەکاتێکدا هەندێکیتر بۆ بۆ زانایانی عەرەب لە سەردەمی **ئیبن خەلدون** و پاش ئەو دەگەڕێنەوە.

- (گاستۆن پۆتۆل-کۆمەلناسی فەرەنسی) پێیوابووە کە کە **ئەفڵاتون** و **ئەرستۆی** پێشەنگانی ئەم زانستەن.

- بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی جیاوازییان هەبووە لە ئاراستەی بیرکردنەوەیان، لە چەمکی کۆمەڵناسی سیاسی، بەڵام دواجار پێیوایە، نوێنەرایەتی ڕوانگەیەکی سەرەکی دەکەن لەم لقە زانستییە.

- لەحاڵەتی **ئەفلاتووندا** کە نوێنەرایەتی بیرۆکەی **پێوەری** دەکات، کۆمەڵناسی ئەرستۆ لەسەر بنەمای **چاودێری** و **بەراوردکردن** بووە.

- توێژەرانی گەشەی سۆسیۆلۆژیای سیاسی پێیانوایە کە **شۆڕشی فەرەنسا** - ١٧٨٩**،** فاکتەرێکی گرنگ بووە لە چوارچێوەی پەرتەوازەیی ئەو پەیوەندییە کۆمەڵایەتیانەی کە زاڵ بوون و دەرکەوتنی فۆڕمێکی نوێی بیرکردنەوەی سیاسی جگە لە بزوتنەوەی **ڕیفۆرمی ئایینی** و **شۆڕشی پیشەسازی** سەرەتاکانی سەدەی هەژدە ١٧٨٤.

- که فاکتەری گرنگ بوون لە بونیاتنانی کۆمەڵگای ئەوروپی نوێ.
- که بووه هۆی جەختکردنەوەی زانایان سەبارەت بە گرنگیدان بە شیکاری و ڕاڤەکردنی پەیوەندییەکانی نێوان **کۆمەڵگا** و **دەوڵەت**؛ واتە بابەتی سەرەکی بایەخدان بە سۆسیۆلۆژیای سیاسی.
- سەرەنجام بۆ ماوەی سەدە و نیوێک، تێگەیشتنێکی نوێ هاتە ناو ژیانی سیاسیی لە کۆمەڵگای دەوڵەتە نوێیوکان وەک
- هەڵبژاردن، پارتە سیاسییەکان، بیرۆکراتیەت، کۆمەڵگەی مەدەنی و ڕای گشتی و مەسەلە بنەڕەتییەکانیتر، کە ناوەندی سەرنجی کۆمەڵناسی سیاسین لە ئێستادا.

- ئەفڵاتون(427-347پ.ز): ئەفلاتون بە یەکێک لە پێشینەکانی بەشداربووانی دەوڵەمەندکردنی هزری سیاسی دادەنرێت، هەرچەندە فەیلەسووفێکی نموونەیی(میسالی)، بوو.

- هەوڵەکانی چڕکردبۆوە لە توێژینەوەی **دەوڵەتی نموونەیی**، کە ئەمەش لەگەڵ کۆمەڵناسی سیاسی دا زۆر یەکناگرێتەوە، چونکە وەک باسمانکرد کۆمەڵناسی سیاسی لە دیاردەی سیاسی لە چوارچێوەی کۆمەڵایەتیدا بە شێوەیەکی زانستی، **واقیعی، بابەتیانە**، دەکۆڵێتەوە.

- بەڵام بۆچوونەکانی لەگەڵ کۆمەڵناسی سیاسیدا، لەو لایەنەوە گونجاوە، کە **لە ڕەهەندی کۆمەڵایەتییەوە سەیری دیاردە سیاسییەکانی دەکرد.**

- لەکاتی باسکردنی **شاری چاکەکاراندا**، گرنگی دەدا بەکاریگەرییەکانی **گۆڕاوە کۆمەلایەتییەکان** لەسەر **سیاسەت و حوکمڕانی.**
- هەروەها گرنگی دەدا بە **بونیاد** و **دامەزراوە کۆمەلایەتییەکان** و کاریگەرییەکانیان لەسەر پێگەیاندنی تاکەکان بە **پێگەیاندنێکی سیاسیی تەندروست.**

- بۆیە گرنگی داوە بە بابەتی **پەروەردەکردنی سیاسی** و کاریگەری ئەو ڕۆڵەی کە **خێزان** و **سیستەمی پەروەردە** وەک فاکتەرێکی گرنگ بینیوە بۆ ئەم پەروەردەکردنە وەک یەکێک لەگرنگترین بابەتەکانی کە کۆمەڵناسی سیاسی دەیخوێندەوە.

- **خودا دەفەرموێت(وَمَن يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ) بقرة :269**

- چەمکی**(مەعریفە چاکەیە)**، مانای ئەوەیە کە فەزایەکی بابەتی هەیە، کە دەتوانین بە بەکارهێنانی عەقڵ و شیکردنەوەی زانستی بابەتی، بگەین بەو ڕاستییەی کە فەیلەسووف توانای ئەو کارەی هەیە دەستنیشانی بکەین.

- بەمەش فەیلەسوفان باشترین کەسانێکن بۆ **فەرمانڕەوایی(سیاسەت).**

- چونکە بە کۆمەڵێک قۆناغی **ڕاهێنان و فێرکردندا** تێپەڕبووە.**(پرۆسەی هەڵبژاردنی دەستەبژێر).**

- واتا دەکرێت دەستەبژێری سیاسی، لەڕێگەی چەند ئامرازێکەوە بۆ کۆمەڵگا بەرهەم بهێندرێت.

- بەپێی تیۆری قورئانی، سێ تایبەتمەندی وەک پێوەر دیاریکراوە بۆ هەڵبژاردنی دەستەبژێر بەتایبەتی دەستەبژێری دەسەڵاتداری سیاسی؛ ئەو تایبەتمەندییانە بریتیین لە(چاکە، مەعریفە، توانا و لێهاتووی).

- خودا دەفەرموێت(وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ قَالُوا أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ ۚ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ ۖ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) (247).

- ئەوەی جێی سەرنجە، تایبەتمەندی پارەداری و دەوڵەمەندی، یەکێک نییە لە تایبەتمەندییەکان، بەپێچەوانەی سیستەمی سیاسی سەرمایەداری، کە دەوڵەمەندی تایبەتمەندییەکی هەرە گرنگە بۆ بوون یان هەڵبژاردنی دەستەبژێرانی دەسەڵاتداری سیاسی لە کۆمەڵگادا.

- ئەمەش واقعی و دروستی تیۆری قورئانیمان بۆ دەردەخات.

- چونکە سێ تایبەتمندییەکەیتر، بەهۆی هەوڵ و ماندوبونی خودییەوە بەدەستدێت؛ لەلایەکیترەوە، ناتوانرێت بەرێگای ناشەرعی و نادروستەوە وە فێڵ و تەڵەکە و خراپەکارییەوە بەدەستبهێنرێن.

- بەڵام تایبەتمەندی دەوڵەمەندی و سامان، رەنگە بە هۆی لێهاتوویی خودییەوە نەبێت بەڵکو لەرێگای خێزان و بنەماڵەوە بێت، یاخوود دەتوانرێت لەرێگایەکی ناتەندروستەوە بەدەست بهێندرێت.

- لەگەڵ ئەوەی لە تیۆری قورئانیدا، هەبوونی سامان لەپاڵ ئەو سێ تایبەتمەندییەیتر، رەت نەکراوەتەوە؛ بۆ هەڵبژاردنی دەستەبژێری دەسەڵاتدار سیاسی.

- بەمەش تیۆری قورئانی میکانیزمێکی زۆر کاریگەر دیاریدەکات بۆ هەڵبژاردنی دەستەبژێران بەجۆرێک، رێگری دەکات لە دەستەبژێری ساختە و خراپەکار بگەن بە پێگە و پۆستە باڵا و هەستییارەکانی کۆمەڵگا و دەوڵەت.

- له دوای دیاریکردنی ئەو کەسانەی کە سیفەتی زیرەکی و تەندروستی و گەشەی باش و فێربوونی نووسین و خوێندنەوە و بیرکاری و مۆسیقا و پەروەردەی وەرزشیان هەیە.

- پاشان سەرکەوتووەکان بە قۆناغی خوێندنی سەربازی و پاشان زانستە فەلسەفییەکان لە قۆناغی پێگەیشتن.

- ئەم پلانە بەردەوامی فێربوونە کە لە هەموو قۆناغێکدا سەرنەکەوتووەکان لادەبرێت.

- دەبێتە هۆی ئەوەی لە کۆتایدا چەند کەسێکی سەرکەوتوومان دەست بکەوێت.

- خاوەن تواناى بەرزبن کە بتوانن چاکە و خراپە دیارى بکەن و دادپەروەرى بە جوانى بناسن و سیستەمەکانى حکومەت دابڕێژن و بزانن چۆن چاکسازى بکەن.

- زانست بەلاى ئەفلاتوونەوە چاکەکارییە و چاکەکاریش بەختەوەرییە.

- زانا ئەو پیاوە چاکەکارەیە کە دەتوانێت چاکە و بەختەوەرى بۆ کۆمەڵگا بهێنێت کاتێک لە ناوەندى حوکمڕانى و بەرپرسیارێتیدا بێت.

زۆر سوپاس